

Waloryzacja krajobrazu na potrzeby miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Michał Kuriata

Landscape Evaluation
for the Requirements
of Local Development
Plans

Wprowadzenie

Introduction

Problem waloryzacji krajobrazu na potrzeby miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP) i jego ochrona nie jest nowy z punktu widzenia architektów krajobrazu, niestety nie jest on dostrzegany przez urbanistów, którzy są odpowiedzialni za ich realizację.

Istnieje wiele metod waloryzacji krajobrazu; większość z nich bazuje na podkładach mapowych biorąc pod uwagę tylko dwa wymiary nie uwzględniając trzeciego – wysokości, czyli tak naprawdę tego, co jest postrzegane przez przeciętnego człowieka przebywającego wewnątrz analizowanego obszaru. Tym samym pomijamy otaczającą nas przestrzeń i jej sekwencje. Zachodzi, więc potrzeba opracowania takiej metody badań, która w odpowiedni sposób uwzględni wszystkie trzy wymiary.

Prowadzenie powyższych analiz jest istotne ze względu na to, że krajobraz jest wartością samą w sobie, bez względu na miejsce usytuowania, a wykonywane plany w nikłym stopniu uwzględniają go jako element, który jest przy ich pomocy kreowany.

Metoda badań

Research method

Jako obszar badań wybrano gminy leżące na terenie Dolnego Śląska, na południe od Wrocławia, pomiędzy miastami: Strzelin, Dzierżonów i Ząbkowice Śląskie (m.in.: gmina Strzelin, Ząbkowice Śląskie, Łagiewniki, Niemcza).

Prowadzone badania podzielono na dwa etapy: prace terenowe i analityczne:

- etap pierwszy to wykonanie inwentaryzacji opracowywanych obrębów w rejonie wybranych gmin oraz wykonanie dokumentacji fotograficznej;
- prace studialne to analiza zebranych materiałów i waloryzacja krajobrazu wybranych obszarów.

Prace terenowe

Przeprowadzenie waloryzacji uwarunkowane jest dokładną inwentaryzacją stanu istniejącego krajobrazu wraz z opisem występujących w nim elementów.

W celu uzyskania maksymalnej jednorodności wyników prace wykonano w okresie letnim, w czasie dni o podobnych warunkach pogodowych, w godzinach od 10.00 do 18.00.

Każdy obiekt poddany inwentaryzacji posiada informacje o jego położeniu, które zostało wyznaczone za pomocą odbiornika GPS.

Inwentaryzacja fotograficzna krajobrazu to seria zdjęć złożonych

następnie w panoramy. Każda panorama składa się z 12 ujęć obejmujących pole widzenia w pełnym okręgu, czyli 360 stopni.

Zdjęcia wykonano w punktach pomiarowych w odstępach od 2–4 kilometrów. Takie odległości pozwalają na prawie 100% pokrycie terenu zasięgiem panoram, co przekłada się, na jakość waloryzacji badanego obszaru.

Badane obszary szczegółowo opisano zaznaczając elementy charakterystyczne i wyróżniające.

Prace studialne

Waloryzacja poszczególnych obszarów opracowania przeprowadzona została na panoramach, a więc na zdjęciach obejmujących swoim widzeniem pełen okrąg – 360 stopni.

Ocenę poszczególnych panoram prowadzono w czterech etapach (ryc. 1):

- podział panoramy na 12 segmentów z zaznaczeniem kierunków świata, segment pierwszy jest zawsze skierowany na północ z tolerancją do 10 stopni, czyli dokładnie tak jak panoramy użyte do waloryzacji;
- zaznaczenie elementów charakterystycznych: dominant krajobrazowych, linii zabudowy (jeżeli występują), linii zieleni;
- ocena panoram: każdy z segmentów oceniono osobno, a uzyskane wartości naniesiono na wykres zaznaczając na osi pionowej przy-

jętą punktację, na osi poziomej numery ocenianych segmentów;

- klasyfikacja na podstawie dokonanej oceny do jednej z czterech grup:

grupa 1. konieczność natychmiastowej ingerencji w krajobraz w celu jego rewaloryzacji,

grupa 2. zaleca się rewaloryzację krajobrazu w niedługim okresie czasu,

grupa 3. monitoring zachodzących zmian w krajobrazie i ewentualna ingerencja w razie pogorszenia jego walorów,

grupa 4. krajobraz o wysokich walorach estetycznych i przyrodniczych.

Ocena elementów krajobrazu

Evaluation of landscape elements

Dokonując oceny każdej z panoram uwzględniono następujące elementy:

- ocenę ogólną panoramy wpływającą na wyznaczenie obszarów cennych, miejsc wymagających ciągłego monitoringu lub miejsc pilnie potrzebujących rewaloryzacji krajobrazu;
- ocenę najniższą stanowiącą naj słabszy punkt waloryzowanej panoramy;
- ocenę najwyższą stanowiącą najmocniejszy punkt waloryzowanej panoramy;

- rozpiętość między minimalną a maksymalną liczbą punktów, pozwalającą stwierdzić jak mocno zróżnicowana jest panorama w poszczególnych sektorach oraz jak wpływa to na jej ogólny odbiór. Przyjmuje się, że im większe zróżnicowanie wartości ocen tym panorama jest gorzej odbierana przez oglądającego.

Uzyskane oceny każdej z panoram pozwalają na określenie modelu krajobrazu badanego obszaru. Dane z wyceny poszczególnych panoram oraz ich lokalizacja w terenie dają możliwość zapisania modelu 3D wartości krajobrazu badanego obszaru.

Miejsca wykonania panoram służą, jako punkty węzłowe tworzonego modelu oceny terenu. Dzięki temu uzyskuje się lepszy pogląd na całość krajobrazu, a nie tylko na jego fragmenty. Pozwala to również na wyznaczenie miejsc widokowych oraz słabych fragmentów krajobrazu wymagających naprawy.

Monitoring zmian zachodzących w krajobrazie, w pewnym okresie czasu, pozwala na określenie występujących tendencji jego poprawy lub degradacji oraz na podjęcie odpowiednich działań w celu jego ochrony.

Problemem, w doborze odpowiednich elementów, które poddawane są wycenie, jest fakt, że istnieje wiele definicji krajobrazu, a co za tym idzie brane są pod uwagę różne jego składowe.

Elementy występujące w krajobrazie można podzielić w następujący sposób:

I. pochodzenia antropogenicznego:

- liniowe: drogi, linie kolejowe, linie energetyczne;
- budowle inżynierskie: mosty, wiadukty, przepusty;
- woda: stawy, zbiorniki wodne;
- zieleń: uprawy rolne, trwałe użytki zielone, sady, zieleń zorganizowana;
- obiekty architektoniczne: domy mieszkalne, budynki gospodarcze, obiekty małej architektury;
- miejsca kultu i pamięci: cmentarze, kapliczki;

II. naturalne:

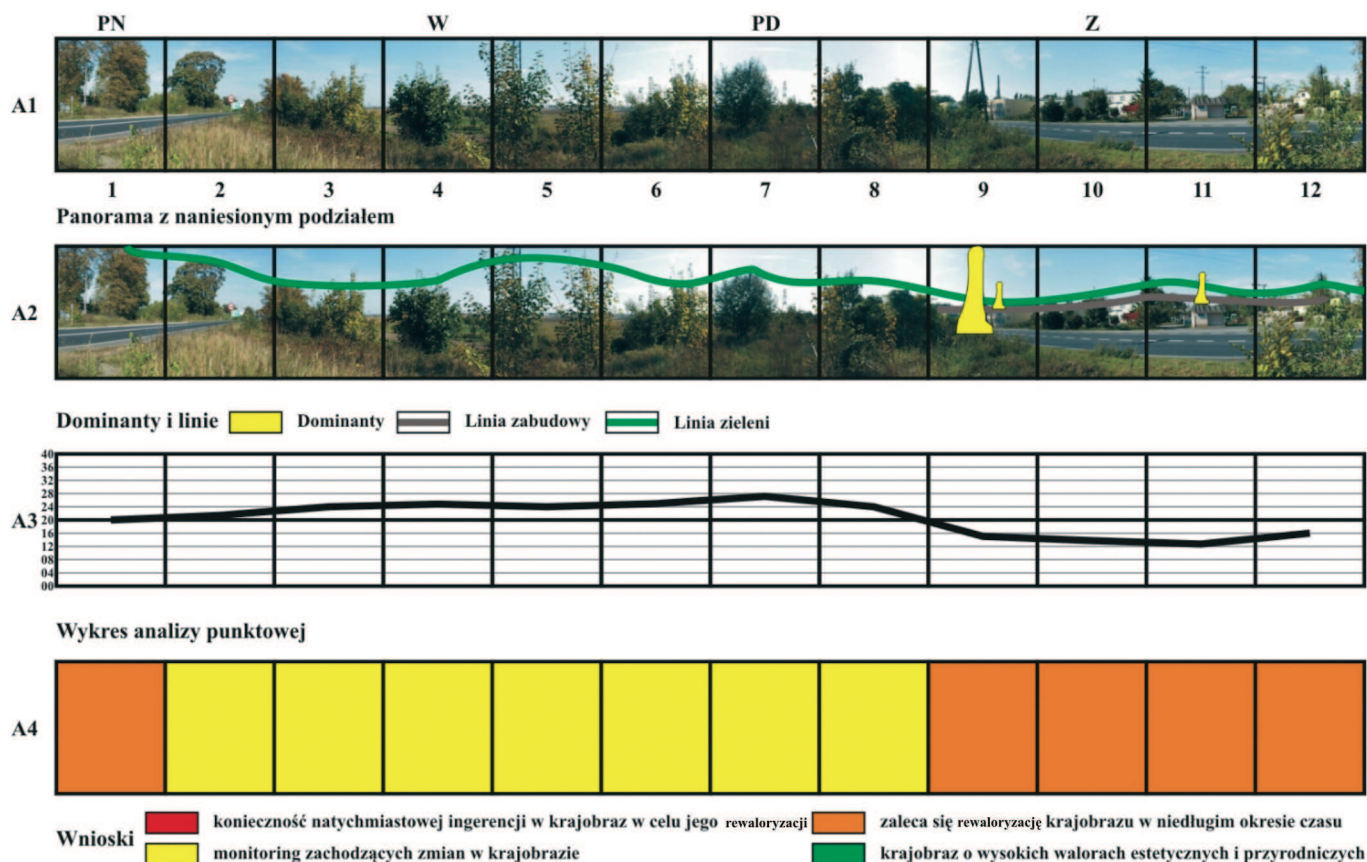
- woda: rzeki, strumienie, jeziora;
- szata roślinna: lasy, zadrzewienia śródpolne;
- rzeźba terenu;
- gleba.

Ze względu na to, jakie elementy występują w danym miejscu możemy sklasyfikować krajobraz jako: pierwotny, naturalny i kulturowy [Pokorski 1991].

Krajobraz pierwotny – występuje na obszarze nietkniętym ręką człowieka. Jest on najbardziej niezmienny np. wysokie partie gór, puszcza.

Krajobraz naturalny – występuje na obszarze, gdzie działalność człowieka nie jest jeszcze w tak wyraźny sposób zauważalna. Nadal zachowana jest jeszcze równowaga między głównymi składnikami krajobrazu: rzeźbą terenu, glebą, klimatem, szatą roślinną i wodą.

Krajobraz kulturowy – jest już wyraźnie naznaczony działalnością człowieka. Widać duże przekształcenia w elementach wchodzących w jego skład. Dodatkowo występuje wiele czynników antropogenicznych wpływających na jego kształt. Jest on tworzony przez człowieka w wieloletnim procesie twórczym cechujący

Ryc. 1. Przykład waloryzacji jednej z panoram (oprac. autor)

Fig. 1. Example of valorization of one of panoramas (elaborated author)

Tab. 1. Ocena panoramy pod kątem atrakcyjności krajobrazu (oprac. autor)

Tab. 1. Evaluation of panorama as far as landscape attractiveness is concerned (elaborated author)

Symbol grupy	Kategorie	Sektory											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A	Dominanty w krajobrazie	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1
B	Harmonia kompozycji	2	2	2	3	2	3	3	3	0	0	0	0
C	Nasylenie infrastrukturą	3	4	4	4	4	4	4	4	2	2	2	3
D	Obiekty architektoniczne oraz miejsca kultu i pamięci	2	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	1
E	Linia zieleni i linia zabudowy	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
F	Różnorodność krajobrazu	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	2	2
G	Rzeźba terenu	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
H	Szata roślinna	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
I	Poziom dewastacji krajobrazu oraz danego obszaru	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
J	Wpływ sektora na odbiór całości widoku	2	2	3	3	3	3	4	4	2	2	2	2

cym się wielką różnorodnością form. Różnorodność ta determinowana jest przez wiele czynników. Dwa najważniejsze z nich to czas i miejsce powstania [Pawłowska 2001].

W przypadku obszaru badań w większości jest to krajobraz kulturowy z niewielkimi fragmentami krajobrazu naturalnego. Ważnym jest, aby przy wycenie wyraźnie określić elementy krajobrazu naturalnego bez możliwości jego zmian, a przestrzeń otaczającą (krajobraz kulturowy) tak dostosować, aby odbiór całości sprawiał wrażenie harmonii i ładu przestrzennego.

Oceniając krajobraz wzięto pod uwagę 10 różnych elementów wchodzących w jego skład, przypisując każdemu wartości w skali od 0–4 punktów (tab. 1); składowe pogrupowano w następujące kategorie:

- A – Dominanty w krajobrazie. Kryteria przyjęte przez autora pracy na podstawie analizy literatury [Böhm 2004, Borcz 1999];
- B – Harmonia kompozycji. Kryteria oceny powstały na podstawie danych zawartych w pracy naukowej Cymermana [Cymerman 1988b]. Wprowadzono do nich zmiany na podstawie analizy literatury [Strzemiński 1974], aby dostosować je do pięciostopniowej skali wyceny użytej w pracy;
- C – Nasylenie infrastrukturą. Kryteria oceny powstały na podstawie zawartych w pracy naukowej Cymermana [Cymerman 1988b]. Wprowadzono do nich zmiany, aby dostosować je do pięcio-

stopniowej skali wyceny użytej w pracy;

- D – Obiekty architektoniczne oraz miejsca kultu i pamięci. Kryteria przyjęte przez autora pracy na podstawie analizy literatury [Małachowicz 1994, Borcz 1999, Borcz 2003];
- E – Linia zieleni i linia zabudowy. Kryteria przyjęte przez autora pracy na podstawie analizy literatury [Małachowicz 1994, Borcz 1999, Niedźwiecka-Filipiak 2005];
- F – Różnorodność krajobrazu. Kryteria oceny powstały na podstawie zawartych w pracy naukowej Cymermana [Cymerman 1988b]. Wprowadzono do nich zmiany, aby dostosować je do

pięciostopniowej skali wyceny użytej w pracy;

- G – Rzeźba terenu. Kryteria przyjęte przez autora pracy na podstawie analizy literatury [Cymerman, Hopfer 1988a].
- H – Szata roślinna. Kryteria oceny powstały na podstawie danych zawartych w pracy naukowej Cymermana [Cymerman, Hopfer 1988a]. Wprowadzono do nich zmiany, aby dostosować je do pięciostopniowej skali wyceny użytej w pracy;
- I – Poziom dewastacji krajobrazu oraz danego obszaru. Kryteria oceny powstały na podstawie zawartych w pracy naukowej Cymermana [Cymerman 1988b];

Wprowadzono do nich zmiany, aby dostosować je do pięciostopniowej skali wyceny użytej w pracy;

- J – Wpływ sektora na odbiorczość widoku. Kryteria przyjęte przez autora pracy na podstawie analizy literatury [Małachowicz 1994, Borcz 1999, Borcz 2003, Böhm 2004, Strzeмиński 1974].

Uzyskane wyniki oceny poszczególnych panoram, a tym samym waloryzacji krajobrazu zostały przedstawione tabelarycznie (tab. 1). Pozwala to na ocenę zarówno poszczególnych sektorów analizowanej panoramy jak i jej wartości ogólnej.

Podsumowanie

Conclusion

„Krajobraz o niezwyklej wartości, piękności i walorach poznawczych powstawał w wielu obszarach świata dzięki harmonijnemu współdziałaniu ludzi z siłami przyrody” [Wojciechowski 1997].

W chwili obecnej, kiedy obserwujemy dynamiczny rozwój zabudowy tak miejskiej, jak i na terenach wiejskich, a tym samym szybko postępujące zmiany w otaczającym nas krajobrazie, ważnym staje się jego ochrona.

Jednym z instrumentów, który pozwala na wprowadzenie ładu przestrzennego jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, plan, który uwzględnia nie tylko prawidłowy podział funkcjonalny

obszaru, ale i wartości krajobrazu występującego w granicach opracowania oraz określa wpływ ustaleń planu na otaczającą przestrzeń.

Prezentowana metoda waloryzacji krajobrazu pozwala, po przeanalizowaniu wszystkich elementów, na uwzględnienie trzeciego wymiaru w momencie opracowywania zagospodarowania przestrzennego konkretnego obszaru. Może być ona wykorzystana w procesie planowania ochrony krajobrazu przed jego degradacją i zniszczeniem.

Jedynie zachowanie właściwych proporcji pomiędzy tym, co nowe a zastane, pomiędzy krajobrazem zurbanizowanym a przyrodą, pozwoli zachować to, co mamy najcenniejsze – piękny krajobraz.

Michał Kuriata

Instytut Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Institute of Landscape Architecture
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Literatura

1. Böhm A., 2004, „Wnętrze” w kompozycji krajobrazu, Wyd. PK, Kraków.
2. Borcz Z., 1999, *Krajobraz nizinnych wsi dolnośląskich*, Wyd. AR, Wrocław.
3. Borcz Z., 2003, *Architektura wsi*, Wyd. AR, Wrocław.
4. Cymerman R., Hopfer A., 1988a, *Zastosowanie metody Söhngena do oceny wartości przyrodniczych kra-*

jobrazu obszarów wiejskich, ZN 18, ART, Olsztyn.

5. Cymerman R., Hopfer A., Koreleski K., Magiera-Braś G., 1988b, *Zastosowanie metody krzywej wrażeń do oceny krajobrazu obszarów wiejskich*, ZN 18, ART, Olsztyn.

6. Małachowicz E., 1994, *Konserwacja i rewaloryzacja architektury w zespołach krajobrazowych i krajobrazie*, OWPW, Wrocław.

7. Niedźwiecka-Filipiak I., 2005, *Proponowana metoda sektorowej analizy wnętrza krajobrazowych jako integralna część opracowań dla programu Odnowa Wsi* [w:] „Architektura Krajobrazu”, Nr 3–4/2005, Wrocław.

8. Pawłowska K., 2001, *Swojskość krajobrazu kulturowego, Krajobraz, jako wizerunek tożsamości regionalnej*, Zeszyt IV Forum Architektury Krajobrazu, Katowice.

9. Pokorski J., Siwiec A., 1991, *Kształtowanie terenów zieleni*, WSiP, Warszawa.

10. Strzeмиński W., 1974, *Teoria widzenia*, Wyd. Literackie, Kraków.

11. Wojciechowski K., 1997, *Harmonia krajobrazu, jako cel ekorozwoju, Zastosowanie ekologii krajobrazu w ekorozwoju*, Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, Warszawa.